

الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران بر اساس گفتمان ولایت فقیه

سید عبدالرحیم موسوی^۱

محمد احدی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۴/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۶/۱۰

چکیده

مدیریت در هر سازمانی عنصری تعیین کننده است و این نقش در نیروهای مسلح که عموماً فرماندهی جایگزین آن می شود، اهمیت مضاعفی می یابد. مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، فرماندهی را محور اصلی نیروهای مسلح می داند و بر لزوم استحکام آن تأکید می فرماید و معتقدند فرماندهی دارای جوهر رهبری است. در این تحقیق که با هدف ارائه الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح بر اساس گفتمان ولایت فقیه به روش آمیخته انجام شده، روش تحقیق داده بنیاد به عنوان روش غالب هست و طی آن سه بعد «اهداف، دکترین و سیاست‌ها» به عنوان ارکان جهت ساز از گفتمان ولایت فقیه به روش تحلیل گفتمان احصا گردیده است. جامعه آماری این تحقیق، در روش کتابخانه ای کلیه اسناد و مدارک بالادستی و مرتبط با اندیشه‌ها، آراء، نظرات، رهنمودها و تدابیر ولایت فقیه در زمینه فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح است که به صورت تمام شمار انتخاب شده‌اند و در روش میدانی خبرگان این حوزه به تعداد ۲۰۰ نفر برآورد گردیده که ۱۲۰ نفر از آن‌ها به روش هدفمند غیر نسبی در دسترس به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. بر اساس یافته‌های تحقیق، معنویت محوری قضیه اصلی در الگوی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح ج.ا.ا. به شمار می رود که آن را از الگوی سایر کشورها متمایز می سازد. دال مرکزی در این الگو، «مکتبی بودن و محوریت ایمان و معنویت، فداکاری و شهادت طلبی» و لحظه‌ها شامل «حفظ نظام و انقلاب، حفظ تمامیت ارضی» بوده و «مدیریت و رهبری مقتدر، قاطعیت و اقتدار، نظم و انضباط و قانونمندی، عدالت محوری، شناخت و بصیرت» نیز مفصل بندی گفتمان را تشکیل داده و مهم ترین مقوله‌ها در رتبه بندی آن‌ها به شمار می روند.

واژه‌های کلیدی: الگو، فرماندهی و مدیریت، گفتمان ولایت فقیه، نیروهای مسلح

^۱ - دانشیار دانشگاه امام علی (علیه السلام).

^۲ - دانشجوی مقطع دکتری مطالعات امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی (ahadimohammad@yahoo.com).

۱. مقدمه:

از بدو پیروزی انقلاب اسلامی، نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران تحت فرماندهی ولی فقیه، با درک موقعیت و رسالت حساس خود، جذب، تربیت و آماده‌سازی و به‌کارگیری جوانان متعهد و انقلابی را در دستور کار خود قرار داده و این نیروها نیز با ایمان قلبی به ولایت فقیه، تابعیت از او را به‌عنوان عبادت و عامل جلب رضایت پروردگار تلقی و سعی می‌کنند تدابیر و رهنمودهای مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) را سرلوحه تلاش‌های خود در فرماندهی، مدیریت با هدف دستیابی به پیشینه آمادگی رزمی و ارتقای بنیه دفاعی کشور قرار دهند.

با گذشت نزدیک به چهار دهه از استقرار نظام مقدس جمهوری اسلامی، نیروهای مسلح قادر به ارائه الگویی نوین و منحصر به فرد از فرماندهی و مدیریت هستند، الگویی که عقاید اسلامی و احکام متعالی آن که توسط ولی فقیه آگاه به زمان تبیین شده، چراغ راهی برای این نیروها بوده و به‌ویژه این آموزه‌ها طی ۸ سال دفاع مقدس و در صحنه عمل آزموده شده است. احصاء گفتمان ولایت فقیه به‌عنوان ارکان جهت ساز در الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح می‌تواند بیانگر ویژگی‌های فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح باشد و مورد استفاده در نیروهای مسلح سایر کشورها به‌خصوص کشورهای اسلامی نیز قرار گیرد.

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی در ۲۲ بهمن‌ماه سال ۱۳۵۷، نظام سیاسی نوبی به جهانیان معرفی شد که پس از صدر اسلام و حکومت حضرت علی علیه‌السلام استقرار آن سابقه نداشته است. مبنای این نظام بر اسلامیت و جمهوریت قرار داده شد و پیاده‌سازی اصول مردم‌سالاری دینی را به آزادگان و مسلمانان جهان نوید داد. طی نزدیک به ۴ دهه که از استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران سپری شده، نهادهای مختلف از جمله نیروهای مسلح مسیر رشد، توسعه و بلوغ را پیموده و امروز به نقطه ای رسیده‌اند که می‌توانند به‌عنوان الگویی در جهان توسط ملت‌های آزاده و مسلمان مورد بهره‌برداری قرار گیرند.

در مقطع فعلی به‌واسطه اهمیت نقش فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح، تدوین یک الگوی راهبردی که در آن ابعاد، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری برای اداره امور نیروهای مسلح با بهره‌گیری از گفتمان و تدابیر فرماندهی معظم کل قوا^(مدظله‌العالی) تعریف شده باشد، حائز اهمیت فراوانی خواهد بود. طراحی و تدوین الگویی راهبردی برای فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح که آن‌ها را در مسیر رشد و بالندگی و اجرای بهینه مأموریت هدایت

(- الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح ج.ا.۱۴۹۰) -

کند، ضروری بوده و دغدغه محقق هست. از آنجا که تاکنون الگوی مدون راهبردی برای فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح بر اساس گفتمان ولایت فقیه وجود نداشته است، این تحقیق به دنبال ارائه الگوی مدون راهبردی بر اساس گفتمان ولایت فقیه در ابعاد ارکان جهت ساز است که این الگو بتواند خلاء موجود در این زمینه را برطرف سازد.

اهمیت این تحقیق در این است که الگوی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح در ابعاد اهداف، دکترین و سیاست‌ها از مجموعه دیدگاه‌ها، تدابیر و رهنمودهای حضرت امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه) و حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) احصا و الگویی بر این مبنا ارائه می‌شود که می‌تواند ضمن تأثیر بر دغدغه‌های موجود در خصوص این موضوع، بر غنای سایر پژوهش‌ها در زمینه مدیریت و فرماندهی در نیروهای مسلح بیفزاید. علاوه بر اینکه از لحاظ کاربردی این تحقیق قادر است به فرماندهان و مدیران الگویی را ارائه کند تا از آن در انتخاب اولویت‌ها و اجرایی نمودن آن‌ها کمک نماید. عدم اجرای این تحقیق موجب ناشناخته ماندن ابعاد مختلف اندیشه‌ها، آراء، نظرات، رهنمودها و تدابیر حضرت امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در حوزه فرماندهی و مدیریت خواهد بود که برای پیاده‌سازی ضروری هستند.

هدف این تحقیق عبارت است از: ارائه الگوی راهبردی (ابعاد، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها و روابط بین آن‌ها) فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران بر اساس گفتمان ولایت فقیه.

سؤال تحقیق نیز عبارت است از: الگوی راهبردی (ابعاد، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها و روابط بین آن‌ها) فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران بر اساس گفتمان ولایت فقیه چیست؟

متغیر مستقل تحقیق عبارت است از: گفتمان ولایت فقیه در حوزه مدیریت و فرماندهی در نیروهای مسلح.

متغیر وابسته تحقیق عبارت است از: الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران.

۲. مبانی نظری:

۲-۱. سوابق و پیشینه تحقیق:

در خصوص فرماندهی و مدیریت پژوهش‌های زیادی صورت گرفته و مقالات علمی - پژوهشی

۱۵۰ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

متعددی را نیز در این حوزه می‌توان یافت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، علما و اندیشمندان حوزه و دانشگاه و پژوهش‌گران حوزه مدیریت انگیزه زیادی برای پژوهش در حوزه دیدگاه‌های اسلام به مدیریت یافته و آثار فراوانی در این مورد منتشر شده است. در این میان، بخشی از پژوهش‌ها به تبیین نظریات و آرای حضرت امام (رضوان‌الله تعالی علیه) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در مورد مدیریت و فرماندهی اختصاص دارد و در مواردی نیز بخشی از تجربیات و عملکرد نظام در این حوزه‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. اهم این پژوهش‌ها به شرح زیر می‌باشند:

۱-۱-۲. پروژه تحقیقاتی تحت عنوان " مبانی و نظریه‌های رهبری نظامی و بررسی تطبیقی آن بر اساس ارزش‌های انقلاب اسلامی و تجربیات جنگ تحمیلی"، که در سال ۱۳۹۰ توسط آقای محمدحسن آغاسی اصفهانی برای مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی انجام شده و در آن نتیجه‌گیری شده که: رزمندگان اسلام در دفاع مقدس در یک ظرف بزرگ آرمان‌گرایی معنوی منبعث از اجتماعی شدن از آموزه‌های انقلاب و به تبع آن جامعه‌پذیر شدن در ارزش‌های صدر اسلام و مکتب حضرت علی (علیه‌السلام) و امام حسین (علیه‌السلام) قرار گرفتند. در درون این ظرف یک عقلانیت (مدیریت) و یک خلاقیت (رهبری) وجود دارد که آموزه‌های انقلاب و حضرت امام (رضوان‌الله تعالی علیه) وزنه رهبری را در مصادیق خلاقیت‌ها و در جبهه‌ها بیشتر از وزنه مدیریت‌ها از خود نشان داده است.

۲-۱-۲. رساله دکتری تحت عنوان " الگوی مدیریت راهبردی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران " در سال ۱۳۸۷ در دعا توسط آقای اصغر صالح اصفهانی انجام شده است. محقق در نتیجه‌گیری تحقیق، تفاوت‌های الگوی مدیریت راهبردی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران از سایر الگوها در فاز تدوین راهبرد و فاز اجرای راهبرد را بیان و سپس مدل مفهومی روابط کلان و شکلی فاز ارزیابی و کنترل راهبردی در نیروهای مسلح را ارائه نموده است.

۳-۱-۲. رساله دکتری تحت عنوان "ادراکات از رهبری و مدیریت در نیروهای مسلح ایالات متحده آمریکا" توسط ویلیام جی. استوارت در سال ۲۰۰۰ در دانشگاه نورمن، اوکلاهما اجرا شده است. نتایج این تحقیق نشان داد که اعضای نظامی پرسش‌شونده هم نسبت به رفتار تبادلی و هم تحولی واقف بوده‌اند: آن‌ها ادعا می‌کردند هر دو را انتخاب و مورد استفاده قرار داده‌اند همانطوری که به‌وسیله نیاز موقعیتی درک شده دیکته شده است. (G.Stewart,2000)

(- الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح ج.ا.ا. ۱۵۱۰۱.۱-۲-۴. مقاله "پیامدهای رهبری تحول‌آفرین از منظر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در سازمان‌های تحقیقاتی نیروهای مسلح": در این مقاله نتیجه‌گیری شده، برای تحقق انتظارات معظّم له و در راستای اعتلا بخشیدن به روند حرکت موجود در سازمان مورد مطالعه، رهبری تحول‌آفرین باید بتواند پیامدهای احصا شده از قبیل تقویت بنیه دفاعی، خودکفایی، توسعه و تعالی سازمان، توسعه و تعالی رهبری، توسعه و تعالی کارکنان، نو شونده‌گی و توسعه و تعالی علم و پژوهش را محقق نماید. (سنجقی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱-۲۲)

۲-۱-۵. مقاله "شناخت ابعاد و عوامل رهبری تحول‌آفرین بر اساس سخنان امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)". در این مقاله آمده است: رهبری تحول‌آفرین باید ویژگی‌های مشخص شده از قبیل توکل به خدا، تسخیر دل‌ها، نفوذ بر قلب‌ها، ایجاد انگیزش، آمادگی ذهنی، تغییر رفتار کارکنان برای رسیدن به اهداف سازمان بر مدار ارزش‌های اسلامی و انقلابی و ... را مدنظر قرار دهد. (زین‌الدینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۷-۱۲۱)

علاوه بر پژوهش‌های مذکور، پژوهش‌های دیگری نیز در حوزه فرماندهی و مدیریت انجام شده که از ذکر آن‌ها خودداری می‌شود. بخشی از این پژوهش به احصا و تبیین دیدگاه‌های حضرت امام (رضوان‌الله تعالی علیه) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در مورد مدیریت و فرماندهی اختصاص یافته و بخشی از آن‌ها نیز تجربیات دفاع مقدس در حوزه‌های مختلف فرماندهی و مدیریت را بررسی نموده‌اند. این موارد هم به لحاظ محتوی و هم به لحاظ روشی دارای اشتراک با این مقاله در دو حوزه مذکور هستند و قابل بهره‌برداری در این تحقیق خواهند بود. همچنین بخشی از پژوهش‌ها به تبیین انواع و سبک‌های مختلف مدیریت و فرماندهی می‌پردازند و برخی دیگر نیز به ارائه الگو در این حوزه‌ها می‌پردازند که این پژوهش‌ها نیز با بخشی از این مقاله اشتراک دارند. هیچ‌یک از پژوهش‌های مذکور به ارائه الگوی جامع از فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح ارائه نداده بلکه هر یک از آن‌ها یکی از بخش‌های آن را بررسی کرده‌اند. همچنین روش‌های بکار گرفته شده در بسیاری از این پژوهش‌ها، متفاوت از روش پژوهش در این مقاله است. زیرا در اکثر پژوهش‌ها از روش‌های پیمایشی، توصیفی - تاریخی، دلفی و زمینه‌ای - موردی استفاده شده در حالی که در این تحقیق از چندین روش از جمله تحلیل گفتمان، تحلیل محتوا و روش پیمایشی بهره گرفته می‌شود.

نوآوری این مقاله در ارائه الگویی جامع از فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح بر اساس

۱۵۲ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

نظرات، رهنمودها و تدابیر ولایت فقیه است که در آن ارکان جهت ساز فرماندهی و مدیریت شامل اهداف، دکرترین و سیاست‌ها از این گفتمان احصا می‌شوند.

۲-۲. مبانی نظری:

۲-۲-۱. اصطلاحات و متغیرها:

الف. الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح:

الگویی است که در آن ابعاد، مؤلفه‌ها، زیرمؤلفه‌ها و روابط بین آن‌ها در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح در سطح عالی و کلان تعریف شده و می‌تواند به‌عنوان مدلی مرجع و تعمیم‌پذیر در اداره کلان نیروهای مسلح کشور بکار گرفته شود.

ب. گفتمان ولایت فقیه در حوزه فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح:

گفتمان غالب جمهوری اسلامی ایران که بر پایه اندیشه‌ها، آراء، نظرات، رهنمودها و تدابیر حضرت امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) شکل گرفته است و ریشه در آموزه‌های دینی و اسلام ناب محمدی (صلی‌الله علیه و آله و سلم) دارد و بر اساس اصل پیشرفته ولایت فقیه در فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح کشور هدایت‌گر بوده و تصمیم‌ها و انجام فعالیت‌ها را در همه سطوح همسو، هماهنگ و هم‌افزا می‌نماید.

۲-۲-۲. مفاهیم نظری:

۲-۲-۲-۱. فرماندهی^۱

- فرماندهی از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی):

"اساساً محور اصلی نیروهای مسلح، فرماندهی است. همه آنچه در نیروهای مسلح، تأثیر و کارایی و بُرندگی دارد چه آنچه مادی است، چه آنچه انسانی است، بدون نظام فرماندهی، در حقیقت هیچ و پوچ و بی‌اثر و یا بسیار کم اثر خواهد بود. به همین جهت، این ستون فرماندهی در نیروهای مسلح را باید بسیار مستحکم و ثابت کرد. در یک سازمان‌دهی، فرماندهی یک امر صرفاً شخصی نیست و نمی‌تواند باشد. در مجموعه‌ی یک سازمان، فرماندهی و سازمان، با یکدیگر ارتباط مستحکم دارند. فرماندهی بر عده‌های سازمان‌یافته‌ی نظامی، با فرماندهی طبیعی بر یک مجموعه توده‌ی انسان بی‌نظم و بی‌سازمان، تفاوت می‌کند. در مجموعه‌های نظامی، آن چیزی که فرماندهی را به معنای واقعی کارآمد می‌کند، سازمان‌دهی درست و مستحکم و روان و کامل و زنده و

^۱. command

— الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح ج.ا.ا. ۱۳۳۰ —
پویاست. این دو، وقتی باهم همراه شد، آنگاه ما سازمان‌دهی زنده و فعال و روان و دور از زوائد، با یک فرماندهی قوی و کارآمد خواهیم داشت." (بیانات در دیدار با فرماندهان عالی‌رتبه‌ی نیروهای نظامی و انتظامی، ۱۳۶۹/۱۰/۲۲)

- فرماندهی در آیین‌نامه انضباطی:

برابر ماده ۴ آیین‌نامه انضباطی، فرماندهی چنین تعریف شده است: فرماندهی اختیاراتی است که یک فرد در خدمت به سبب شغل یا درجه و مسئولیتی که دارد در راستای انجام مأموریت محوله به کار می‌برد. فرمانده مسئول اداره افراد واحد خود است و تنها مقامی است که در قبال اعمالی که واحد او انجام یا از انجام آن باز می‌ماند مسئولیت دارد. اختیارات فرماندهی، تکالیفی را از قبیل آموزش، طرح‌ریزی، سازمان دادن، هماهنگی، کنترل، نظارت و هدایت نیروهای نظامی را به منظور اجرای مأموریت‌های تصریحی یا استتجایی در برداشته و توأم با این تکالیف و مسئولیت‌ها سایر مسئولیت‌هایی از قبیل انضباط، تدارک، روحیه و رفاه، بهداشت و آسایش مرئوسین را نیز در بردارد (رستمی، ۱۳۷۸: ۶۱۵).

- تعریف نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران:
فرماندهی عبارت است از اختیاراتی که قانوناً یک فرد نظامی برحسب درجه، مقام، شایستگی و شناخت در امور علمی تاکتیکی و تکنیکی که داراست بر زیردستان خود اعمال می‌نماید و فرمانده شخصی است که رسماً جهت هدایت فعالیت‌های یک یگان تعیین گردیده است. (هیئت مؤلفین نزا، ۱۳۸۲)

- تعریف دانشکده فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران:
کلمه «فرماندهی»^۱ حداقل دارای چهار کاربرد نظامی در زبان انگلیسی است: به‌عنوان یک اسم دلالت بر: ۱- اقتدار یک فرد، ۲- دستوری که یک فرمانده صادر می‌کند، ۳- سازمان یا منطقه‌ای که تحت فرماندهی یک فرد قرار داد ۴- به‌عنوان یک فعل، دلالت بر تسلط از طریق تسلیحات یا نظارت از یک موضع برتر دارد. (دافوس، ۱۳۷۶: ۴۳)

۲-۲-۲. فرمانده^۲

فرمانده شخصی است که به اتکای شغل یا مقام رسمی که به او داده می‌شود، مسئولیت هدایت فعالیت‌های یک یگان (هر اندازه که باشد) یا قسمت را دارد، فرمانده مسئولیت‌های خود را از

^۱-Command
^۲.commander

۱۵۴ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

طریق سلسله مراتب فرماندهی اعمال می‌کند. فرمانده تنها مقامی است که در قبال اعمالی که یگان وی انجام می‌دهد یا از انجام آن باز می‌ماند مسئولیت دارد (رستمی، ۱۳۷۸: ۶۱۴).

۲-۲-۳. رهبری نظامی

رهبری نظامی عبارت است از فن تحت نفوذ قرار دادن نفرات و هدایت آن‌ها به طوری که از روی میل و اعتماد و احترام اجرای مأموریت می‌کنند. (هیئت مؤلفین نزاجا، ۱۳۸۲)

۲-۲-۴. مدیریت ۱

مدیریت عبارت است از علم و هنر متشکل کردن و هماهنگ کردن و رهبری و کنترل فعالیت‌های دسته‌جمعی برای تأمین هدف یا هدف‌های یک سازمان و فردی که این علم و هنر را اعمال می‌نماید مدیر نامیده می‌شود (رستمی، ۱۳۷۸: ۷۳۸).

مدیریت فرآیند به‌کارگیری مؤثر و کارآمد منابع مادی و انسانی در برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، بسیج منابع و امکانات، هدایت و کنترل است که برای دستیابی به اهداف سازمانی و بر اساس نظام ارزشی مورد قبول، صورت می‌گیرد. (رضائیان، ۱۳۸۴: ۷)

مدیریت اسلامی عبارت است از تئوری‌های متنوع از مجموعه تعاملاتی که کارکنان و مدیران مسلمان در یک فرهنگی اجتماعی اسلامی در رابطه با مسائل سازمانی با رویکردی عملی و معطوف به بهره‌وری در چارچوب قیود احترازی فقه اسلامی به وجود می‌آورند به گونه‌ای که در راستای اهداف سازمانی و در چارچوب آن زمینه‌ساز رشد انسانی اعضا گردند. (نبوی، ۱۳۷۶: ۳۵)

مدیریتی که زمینه رشد انسان به سوی خدا را فراهم می‌کند و مطابق کتاب، سنت و سیره‌ی پیامبر و امامان و علوم و فنون و تجارب بشری برای رسیدن به اهداف یک نظام در ابعاد مختلف همانند یک محور و یا قطب عمل می‌کند. (همان)

تعاریفی که در رابطه با مدیریت اسلامی مطرح گردیده‌اند به‌نوعی قابل تحویل به دو دیدگاه اساسی در این زمینه می‌باشند:

الف) اسلامی بودن مدیریت به‌عنوان یک قید احترازی: منظور از قید احترازی آن است که قید اسلامی موجب تنگ‌تر شدن دایره مدیریت علمی گردد. در واقع در این حالت اوامر و نواهی موجود در دین چارچوبی است که مدیریت علمی ناپستی از آن خارج شود. (همان)

ب) اسلامی بودن مدیریت به‌عنوان یک قید تأسیسی: چنانچه قید اسلامی را تأسیسی فرض کنیم

(- الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح ج.ا.ا. ۱۵۵۴۱) بدین معناست که قید چیزی بر مقید خود می‌افزاید و دایره آن را در برخی جهات توسعه می‌دهد. در این صورت مدیریت اسلامی می‌تواند افزون بر مدیریت به مفهوم علمی آن گزاره‌هایی مختص به خود داشته باشد. البته حالت سومی نیز برای ترکیب مدیریت اسلامی متصور است که اسلام هم قید احترازی و هم قید تأسیسی باشد (همان). بر این اساس در ادامه برخی دیگر از تعاریف مدیریت اسلامی بیان می‌شود:

- مدیریت عبارت است از هنر و علم به کارگیری صحیح افراد و امکانات در جهت وصول به اهداف سازمانی به نحوی که با موازین شرع مغایرت نداشته باشد. (نبوی، ۱۳۷۶: ۳۵)
- مدیریت در یک نظام ارزشی عبارت از: فرایند به کارگیری مؤثر و کارآمد منابع مادی و انسانی در برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی و بسیج منابع و امکانات، هدایت و کنترل است که برای دستیابی به اهداف سازمانی و بر اساس نظام ارزشی مورد قبول صورت می‌گیرد. (اختری، ۱۳۶۹: ۵۷)

۲-۲-۵. فرق فرماندهی و مدیریت:

"فرماندهی نظامی مثل مدیریت‌های غیرنظامی نیست. فرق است بین یک فرمانده نظامی و مدیر یک سازمان یا یک کارخانه یا یک اداره. در فرماندهی، رهبری وجود دارد. جوهر فرماندهی، رهبری است. فرمانده نظامی فقط به ابلاغ آیین‌نامه و دستور نمی‌پردازد، بلکه مجموعه‌ای تحت فرماندهی خود را رهبری می‌کند؛ یعنی فکر و جان و دل آن‌ها را هم مانند جسم آن‌ها هدایت می‌نماید. برای این کار، خود را آماده کنید. مجموعه‌ی تن‌ها و جانها و دل‌هایی که تحت فرماندهی شما باید کار بزرگ دفاع از عزت و افتخار را انجام دهند، محتاج دانش و خرد و صفات والای انسانی شما هستند. پرهیزکاری و تقوا و حلم و بردباری و صبر و پافشاری و استقامت شما در مقابل دشواری‌ها و غلبه بر موانع میان راه؛ توکل شما به خدای بزرگ و اعتماد به حمایت و کمک او و دیگر خصال والای انسانی، چیزهایی است که شما برای رهبری مجموعه‌های تحت فرماندهی خود به آن‌ها نیاز دارید." (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان در دانشگاه افسری امام علی (علیه‌السلام)، ۱۳۸۱/۸/۷)

۲-۲-۳. مدیریت و فرماندهی در منابع اسلامی و بومی:

۲-۲-۳-۱. مسئولیت‌ها و وظایف مدیر

پیش از آنکه شرایط علمی و اخلاقی یک مدیر لایق، روشن شود، باید ابعاد وظایف او را در نظر

۱۵۶ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

گرفت زیرا همیشه شرایط بر محور وظائف دور می‌زند و بدون شناخت ابعاد وظیفه یک مدیر و فرمانده، هرگز نمی‌توان شرایط لازم برای احراز آن پست را برای او تعیین کرد. (نبوی، ۱۳۸۲: ۶۵)

۲-۲-۳. مسئولیت‌های مدیر:

برخلاف وظایف مدیر در سایر مکاتب، به‌طور کلی می‌توان گفت که یک مدیر اسلامی ده وظیفه عمده و اصلی و راهبردی دارد که در زیر برشماری می‌شود:

تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، هماهنگی و کنترل، ایجاد انگیزه و ابتکار، چاره‌جویی و پیشگیری، بررسی و ارزیابی عوامل پیروزی و ناکامی، جمع‌آوری اطلاعات و آمار لازم، جذب نیروهای صالح، تشویق و توبیخ. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۰: ۴۸)

۲-۳. آراء، نظرات و دیدگاه‌های ولایت فقیه:

بخشی از آراء، نظرات و دیدگاه‌های حضرت امام خمینی (رضوان‌الله تعالی علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به‌منظور رعایت اختصار به شرح زیر ارائه می‌گردد.

۲-۳-۱. آراء، نظرات و دیدگاه‌های حضرت امام خمینی (رضوان‌الله تعالی علیه):

مردمی بودن نیروهای مسلح:

اساس استقلال مملکت بر ارتش است؛ بر نیروهای زمینی و هوایی است؛ لکن ارتشی که متکی به ملت باشد، ارتشی که از خود ملت باشد. در رژیم‌های غیرتوحیدی و غیر اسلامی، دولت‌ها از ملت جدا هستند، ارتش از ملت جداست. و با جدا بودن ارتش از ملت و دولت از ملت و رژیم‌ها از ملت، رژیم‌ها متزلزل‌اند؛ نمی‌توانند استقلال خودشان را حفظ کنند؛ نمی‌توانند در مقابل اجانب پایدار باشند، لکن دولتی که متکی بر ملت باشد، ارتشی که متکی بر ملت باشد، می‌تواند استقلال خودش را حفظ کند؛ می‌تواند در مقابل اجانب قیام کند. (بیانات در دیدار جمعی از کارکنان ارتش در قم (صحیفه نور ج ۹، ۱۳۷۸: ۳۴))

لزوم حفظ سلسله‌مراتب در عین رأفت و مهربانی

من از درجه‌داران، افسران، سربازان ارتش تقاضا دارم که حفظ نظام را بکنند و سلسله‌مراتب را حفظ کنند که اگر سلسله‌مراتب حفظ نشود ارتش رو به ضعف می‌رود، و اگر خدای نخواستہ ارتش ما رو به ضعف برود کشور ضعیف خواهد شد، اسلام ضعیف خواهد شد. سلسله‌مراتب را حفظ کنید. ارتشی‌ها و صاحب‌منصب‌ها نسبت به سربازها رحمت داشته باشند، عطف داشته باشند؛ و سربازها از آن‌ها - با حفظ سلسله‌مراتب - اطاعت کنند. (بیانات در دیدار گروهی از

— (الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح ج.ا. ۱۵۷۴)

کارکنان قرارگاه لشکر ۲ پیاده مرکز، ۱۳۵۸/۲/۲ (همان ج ۶، ۱۳۷۸: ۹۴-۹۵))

افراد ارتش موظف‌اند در داخل ارتش حفظ نظم و سلسله‌مراتب و ضوابط را بکنند. توجه نمودن به این مسائل موجب ضعف ارتش اسلامی می‌شود و نظام را از هم می‌پاشد. سربازان و درجه‌داران و افسران موظف‌اند سلسله‌مراتب را حفظ و مراعات کنند؛ چنانچه رؤسای فوق موظف‌اند با ارتش به‌طور محبت و برادری رفتار نمایند و از دیکتاتوری که در رژیم طاغوت بود اجتناب نمایند. ارتش اسلامی باید با حفظ سلسله‌مراتب و نظام صحیح اسلامی و اطاعت کامل زیردست از مافوق و رعایت کامل مافوق از زیردست، اداره شود. تخلف از این امر ضدانقلاب است و مورد مؤاخذه خواهد بود. (پیام به ارتش، ۱۳۵۸/۱/۲۶ (همان ج ۷، ۱۳۷۸: ۲۱))

اسلام اطاعت فقیه را واجب دانسته است، و من امر می‌کنم به شما که اطاعت کنید از مافوق‌های خود، و حفظ نظام را بکنید. و من سفارش می‌کنم به افسرها، افسرهای ارشد و دیگر افسرها که مراعات اسلامی خودشان را بکنند؛ با زیردستان همان کنند که پیغمبر اسلام با زیردستان می‌فرمود و امیرالمؤمنین - سلام‌الله‌علیه. الآن شما در آغوش اسلام هستید و برادر با همهٔ مسلمین، و همه در آغوش اسلام هستیم؛ و باید وظایف اسلامی را عمل کنیم. همچو نباشد که فقط اسم جمهوری اسلام باشد، اسم ارتش اسلام باشد، ولی معنا و محتوا آن‌طور نباشد. (بیانات در دیدار افسران دانش‌آموخته دانشکدهٔ افسری، بی تا (همان ج ۱۰، ۱۳۷۸: ۳۲۷))

اطاعت از فرماندهی

اطاعت از یک فرماندهی که فرمانده اسلام است، واجب است به حسب حکم اسلام؛ تخلف حرام است. طاغوت برای طاغوتی‌اش بد بود، نه برای نظمش. ... باید همهٔ شما نظم را حفظ کنید. همهٔ قوای انتظامیه نظم را در باطن خودشان حفظ کنند تا یک ارتش صحیح باشد، یک ژاندارمری صحیح باشد، یک سپاه پاسداران صحیح باشد. خیال نکنند که اطاعت از مافوق طاغوتی است. خیر، اطاعت از مافوق در جمهوری اسلامی و در لشکر اسلام، حکم اسلام است، حکم خداست. اطاعت از فرماندهان، که به یک تعبیر «اولی‌الامر» هستند، این در قرآن واجب شمرده می‌شود و واجب است این. (بیانات در دیدار با دانشجویان دانشکده افسری، ۱۳۵۹/۳/۱۵ (همان ج ۱۲، ۱۳۷۸: ۴۰۸))

وحدت فرماندهی

وحدت فرماندهی از مسائل مهم سرنوشت‌ساز است که بدون آن پیروزی میسر نیست؛ و عدم

۱۵۸ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

مراعات آن فاجعه‌آفرین است. و کسانی که بدان سر نهند مسئول می‌باشند. (اعلامیه ۱۱ ماده ای

درباره جنگ و نیروهای مسلح، ۱۳۵۹/۱۱/۹ (همان ج ۱۳، ۱۳۷۸: ۵۴۱))

ارتش اساس و رکن استقلال کشور

شما می‌دانید که ارتش؛ اساس و رکن استقلال یک کشور است. اگر ارتش اصلاح بشود، استقلال

کشور حفظ می‌شود. و اگر خدای نخواستہ در ارتش یک فساد باشد، استقلال کشور به خطر

می‌افتد. (دانشجویان دانشکده افسری و فرماندهان ارتش، ۱۳۵۸/۸/۱ (همان ج ۱۰، ۱۳۷۸: ۳۲۵))

و جوب انضباط

انضباط در ارتش، یک واجب است، در صدر اسلام هم همین‌طور بوده است، منتها فرمانده باید

کاملاً رفتار انسانی و اسلامی داشته باشد و کارکنان هم از چنین فرماندهی اطاعت کند. (بیانات در

دیدار با فرماندهان نیروی هوایی، ۱۳۵۹/۴/۹ (همان ج ۱۲۱، ۱۳۷۸: ۴۸۹))

همان‌طور که اطاعت از فرماندهان لازم است و تخلف از آن جرم، فرماندهان نیز لازم است با

سربازان و افراد به اصطلاح زیردست خود به شیوه‌ای اسلامی - انسانی رفتار نمایند، و آنان را با

عواطف خود دلگرم نمایند و با اعمال پسندیده خود از آنان سربازانی فداکارتر بسازند. (اعلامیه ۱۱

ماده ای درباره جنگ و نیروهای مسلح، ۱۳۵۹/۱۱/۹ (همان ج ۱۳، ۱۳۷۸: ۵۴۱))

۲-۳-۲. آراء، نظرات و دیدگاه‌های امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی):

ویژگی‌های فرماندهی:

فرماندهی باید جوهری از رهبری در خودش داشته باشد و بدون آن، فرماندهی نیست. فرماندهی،

فقط فرمان دادن نیست که بکن یا نکن. فرماندهی، یک امر معنوی، یک نوع رهبری، یک نوع

اداره‌ی همه‌جانبه و یک‌چیز متکی به ذهن و احساس و عمل و جسم و روح و با سازمان‌دهی و

شکل سازمانی صحیح است؛ همان چیزی است که در نیروهای مسلح، موجب کارایی کامل

می‌شود. آن وقت، ابزارها به کار می‌افتند. اگر ابزارها کهنه است، نو می‌شود و اگر نو است،

نگهداری می‌شود. ابزارها به وجود می‌آید و ساخته می‌شود. بدون این فرماندهی و این

سازمان‌دهی، ابزارهای نو هم از کار می‌افتند و به درد نمی‌خورد، ابزارهای کهنه هم زود از رده

خارج می‌شود. کما اینکه نظایرش را هم در برخی از بخش‌های تشکیلات نیروهای مسلح خود ما

مشاهده کردید. شماها بیش از من، آن را در جنگ دیدید. (بیانات در دیدار با فرماندهان

عالی‌رتبه‌ی نیروهای نظامی و انتظامی، و اعطای آیین‌نامه‌ی انضباطی نیروهای مسلح به رئیس ستاد

— (الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح ج.ا. ۱۵۹۰۱۱)

فرماندهی کل قوا، ۱۳۶۹/۱۰/۲۲)

سازمان‌دهی و استحکام مدیریت:

سازمان‌دهی اداری و نظامی و سلسله‌مراتب فرماندهی و استحکام مدیریت و توانایی‌های علمی و رزمی و ابزار و سایر چیزهایی را که لازم است، باید جدی گرفت. (سخنرانی در مراسم بیعت فرماندهان و مسئولان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۶۸/۴/۱۹)

در یک سازمان‌دهی، فرماندهی یک امر صرفاً شخصی نیست و نمی‌تواند باشد. در مجموعه‌ی یک سازمان، فرماندهی و سازمان، با یکدیگر ارتباط مستحکم دارند. فرماندهی بر عده‌های سازمان‌یافته‌ی نظامی، با فرماندهی طبیعی بر یک مجموعه توده‌ی انسان بی‌نظم و بی‌سازمان، تفاوت می‌کند. در مجموعه‌های نظامی، آن چیزی که فرماندهی را به معنای واقعی کارآمد می‌کند، سازمان‌دهی درست و مستحکم و روان و کامل و زنده و پویاست. این دو، وقتی باهم همراه شد، آنگاه ما سازمان‌دهی زنده و فعال و روان و دور از زوائد، با یک فرماندهی قوی و کارآمد خواهیم داشت. آن وقت، آن مجموعه، مجموعه‌ای خواهد بود که قطعاً کارایی خواهد داشت و کارآمد خواهد بود. (بیانات در دیدار با فرماندهان عالی‌رتبه نیروهای نظامی و انتظامی و اعطای آیین‌نامه‌ی انضباطی نیروهای مسلح به رئیس ستاد فرماندهی کل قوا، ۱۳۶۹/۱۰/۲۲)

تلاش و مجاهدت:

هرجا تدبیر و کار و تلاش باشد، محصولی خواهد داد؛ این سنت الهی است. حتی کسانی هم که دنبال مادیات صرف بدون معنویت می‌روند، اگر مدیریت و تدبیر درستی داشته باشند و تلاش و مجاهدت هم بکنند، البته به آن خواهند رسید: «كُلًّا نَمَدَّ هُوَلاء و هُوَلاء من عطاء ربك». این صریح قرآن است؛ بحث در این نیست. بحث در این است که وقتی فقط برای مادیات کار و تلاش شد، ثروت و قدرت به دست می‌آید؛ اما سعادت به دست نمی‌آید. ما می‌خواهیم جامعه‌ای داشته باشیم که ثروت و قدرت و سعادت همه‌جانبه و عدالت را باهم داشته باشد. این نقطه‌ای است که ملت‌ها آرزوی آن را می‌کشند؛ و الا در کشورهای ثروتمند و قدرتمند، بی‌عدالتی و ظلم و فقر و محرومیت و تلخی خیلی وجود دارد؛ ما که دنبال آن نیستیم. (بیانات در دیدار گروه کثیری از پاسداران به مناسبت سالروز میلاد امام حسین (علیه‌السلام) و روز پاسدار، ۱۳۸۱/۷/۱۷)

ایمان و معنویت:

به بُعد معنوی، یعنی روحیه و فکر و اعتقاد و اخلاص و همان چیزهایی که سپاه را از بقیه‌ی

۱۶۰ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

نیروهای مسلح متمایز می‌کند و اگر آن‌ها را از او بگیریم، معنایش این است که سپاه را نداریم، باید توجه کرد. همچنین سازمان‌دهی اداری و نظامی و سلسله‌مراتب فرماندهی و استحکام مدیریت و توانایی‌های علمی و رزمی و ابزار و سایر چیزهایی را که لازم است، باید جدی گرفت. این دو بُعد را باید مبنای کار قرار دهیم. (سخنرانی در مراسم بیعت فرماندهان و مسئولان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۶۷/۴/۱۹)

از دو جهت، شما بر ارتش‌های دیگر ترجیح دارید: اول اینکه هدف شما یک هدف الهی و انسانی است، و دوم اینکه میان شما و مردم یک پیوند قلبی استواری برقرار است. (بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشکده افسری ارتش، ۱۳۸۹/۸/۱۹)

من به همه جوان‌های عزیزمان در نیروهای مسلح، در نیروی هوایی سفارش می‌کنم که به خودسازی بپردازند، به تربیت معنوی خود بپردازند؛ سطح آموزش‌ها را، سطح سازمان‌دهی را، انضباط را، آگاهی‌ها را، برادری و مهربانی در بین رده‌های مختلف را هرچه می‌توانند، تقویت کنند؛ این‌ها نشانه‌های ارتش اسلامی و دینی است. انضباط هست، برادری بین رده‌های مختلف هم هست. (بیانات در دیدار فرماندهان نیروی هوایی ارتش، ۱۳۹۰/۱۱/۱۹)

پیش‌روندگی:

حرکت، حرکت پیش‌رونده باشد. به خیلی چیزها نیاز هست. از جمله صفاً واحد بودن... دوم این‌که بدانید که همت اگر بکنید، این کارها را حتماً می‌توانید انجام بدهید...؛ یعنی پیش‌روندگی حتمی است. تلاش که بود، همت که بود، امید که بود، حتماً پیش‌روندگی هست. البته برنامه‌ریزی‌های گوناگون در صدر تشکیلات سپاه یک امر لازم و دائمی و همیشگی است که بایستی انجام بگیرد. (بیانات در دیدار فرماندهان سپاه، ۱۳۹۰/۴/۱۳)

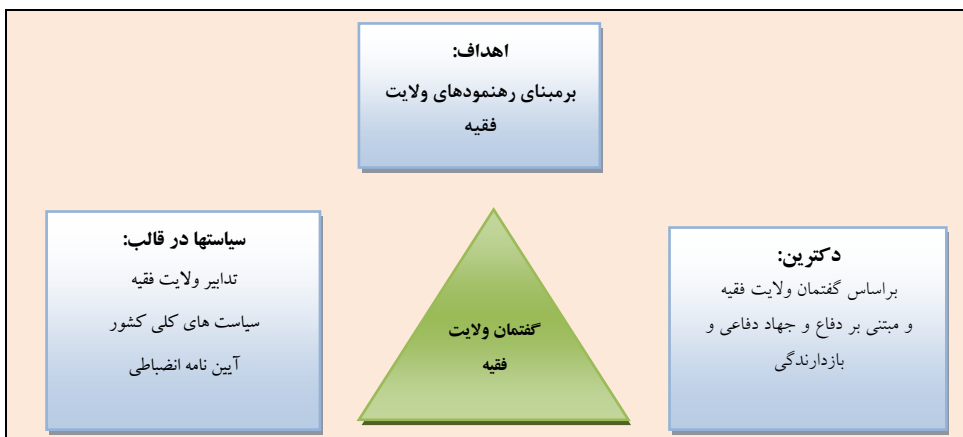
هویت نیروهای مسلح:

از جمله‌ی برجستگی‌های یک نیروی مسلح عبارت است از ایمان و شجاعت و دانش. این سه عنصر از جمله‌ی عناصر بسیار مهم در تشکیل هویت یک نیروی مسلح است. اگر شجاعت نباشد، نیروی مسلح به وظیفه‌ی خود در هنگامه‌ی خطر عمل نخواهد کرد؛ یعنی قادر نخواهد بود. (بیانات در دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (رضوان‌الله تعالی علیه) نوشهر، ۱۳۹۴/۷/۸)

۲-۴. چارچوب نظری و الگوی مفهومی تحقیق:



شکل شماره ۱: چارچوب نظری



شکل شماره ۲: الگوی مفهومی

۳. روش‌شناسی تحقیق:

۳-۱. نوع تحقیق:

توسعه‌ای-کاربردی

۳-۲. روش تحقیق:

در این پژوهش از روش آمیخته استفاده می‌شود. در این روش، ترکیب روش‌های کمی و کیفی در تمامی قسمت‌های مراحل مختلف صورت گرفته و این قسمت‌ها به صورت متقابل بر هم تأثیر می‌گذارند. روش غالب در این تحقیق، روش داده بنیاد است.

۳-۳. جامعه آماری تحقیق (ویژگی‌ها و حجم)

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل موارد ذیل می‌باشد:

الف- کلیه اسناد و مدارک بالادستی و مرتبط با اندیشه‌ها، آراء، نظرات، رهنمودها و تدابیر حضرت امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه) و حضرت امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در زمینه فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح.

ب- خبرگان: خبرگانی که در غربال یافته‌ها (مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها) و اعتبارسنجی و رتبه‌بندی آن‌ها از نظرات آن‌ها استفاده شده است. افرادی که بیش از ۲۵ سال سابقه خدمت در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران داشته و در مشاغل فرماندهی و مدیریت با محل سرلشکری (محل ۱۹) و بالاتر و انتصاب داشته‌اند و دارای مدرک دکتری علوم استراتژیک (یا معادل آن) بوده‌اند و یا در موارد استثنایی در محل سرتیپی (محل ۱۸) و مدرک کارشناسی ارشد (از جمله برخورداری از این جایگاه در دفاع مقدس) انتصاب داشته‌اند. حجم این جامعه آماری (در دسترس) حدود ۲۰۰ نفر برآورد گردید.

۳-۴. حجم نمونه:

در روش کتابخانه‌ای، بررسی و تحلیل و تفسیر اسناد و مدارک مربوط به آثار حضرت امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه) و حضرت امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بدون نمونه‌گیری و به صورت تمام شمار (در دسترس) انجام شده است. در روش میدانی، در مورد خبرگان مورد پرسش در اعتبارسنجی و رتبه‌بندی داده‌ها، ۱۲۰ نفر به روش هدفمند غیرنسبتی در دسترس به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. تعداد پرسش‌نامه‌های بازگشتی ۸۰ فقره بوده است.

۳-۵. روش‌های گردآوری داده‌ها:

در این تحقیق از روش کتابخانه‌ای برای گردآوری داده‌ها استفاده شده که با استفاده از کتاب‌های تخصصی، اسناد و مدارک، مقاله‌های علمی - پژوهشی، بایگانی سازمان‌های معتبر و وبگاه‌های منتشره، «مجموعه آثار امام خمینی (رضوان‌الله تعالی علیه)» دانشگاهی و تخصصی و بهره‌گیری از نرم افزارها و لوح‌های فشرده «حدیث ولایت» ۱ توسط موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رضوان‌الله تعالی علیه)، پایگاه اطلاع‌رسانی جماران، نرم‌افزار منتشره توسط پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بوده است..

۳-۶. ابزارهای گردآوری داده‌ها:

در این تحقیق از ابزارهای فیش‌برداری از اسناد و مدارک و جستجو در نرم افزارها استفاده شده است.

۳-۷. روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها

جهت تبیین گفتمان ولایت فقیه در فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح از روش‌های تحلیل گفتمان و تحلیل محتوی استفاده می‌شود. جهت ارائه الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح که دربرگیرنده ابعاد، مؤلفه‌ها، زیرمؤلفه‌ها و نیز روابط بین آن‌ها است از روش گراند تئوری (نظریه پردازی مبنایی) استفاده خواهد شد. جهت تحلیل گفتمان از نظریه تحلیل گفتمان لاکلا و موف^۱ استفاده گردیده است.

۳-۸. روایی و پایایی:

اعتبار و روایی ابزار اندازه‌گیری از دو منظر مورد بررسی قرار گرفت. نخست این‌که، نتایج حاصل از آن تا چه اندازه قابل تکرار و دارای ثبات است و دوم این‌که، ابزار موردنظر تا چه اندازه هدف آزمون را تحت پوشش قرار می‌دهد. مورد اول به اعتبار و مورد دوم به روایی ابزار اندازه‌گیری اشاره دارد.

یافته‌های پژوهش در جلسه خبرگی مورد پالایش و غربال قرار گرفته و روایی صوری پرسش‌نامه در جلسه خبرگی مورد تأیید قرار گرفت.

الگوی نهایی توسط خبرگان از طریق پرسشنامه به شرح زیر مورد تأیید قرار گرفته است:

^۱ - Lacla, E and Mouffe, C.

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	78	97.5
	Excluded ^a	2	2.5
Total		80	100.0

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.872	70

اعتبار به دست آمده به وسیله آلفای کرونباخ (۸/۷۲) بیانگر آن است که پرسشنامه از اعتبار بالا و قابل قبولی برخوردار است.

۴. یافته‌های تحقیق:

۴-۱. تجزیه و تحلیل اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای ولایت فقیه:

در این بخش ابتدا با بررسی تمام شمار منویات و فرمایشات حضرت امام خمینی (رحمت‌الله) با ذکر متن بیانات، آراء، نظرات و رهنمودهای ایشان، تاریخ و مناسبت آن بیان و کلیدواژه‌های آن نیز احصاء گردیده و بیانات مورد انتظار انتخاب و در هر فیش کلمات موردنظر برای ادامه کار استخراج نیز مورد بررسی قرار گرفت در این مرحله فقط بررسی متن فرمایشات موردنظر بوده و هیچ‌گونه تحلیلی انجام نگرفته است این فیش‌برداری تقریباً کامل و اهم موضوعات استخراج گردیده است. همین فرآیند در رابطه با گفتمان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز عیناً تکرار شده است.^۱

در گام بعدی، برای ارائه الگوی راهبردی در حوزه فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح بر اساس گفتمان ولایت فقیه، ابتدا آثار، نظرات و دیدگاه‌های حضرت امام خمینی (رضوان‌الله تعالی علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) را در موضوع فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح، تحلیل گفتمان می‌کنیم. مسئله تحقیق در این تحلیل گفتمان، آشکارسازی و استخراج نگاه از نظر ماهیت،

^۱ - این مراحل در قالب جداولی تنظیم شده که برای رعایت اختصار از آوردن این جداول در متن مقاله

خودداری می‌شود.

— (الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح ج.ا.۱۶۵۰) —
ریشه‌ها، آثار و بایدها «فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح» ولایت فقیه به موضوع و نبایدهای آن هست.

۴-۱-۱. اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای امام خمینی (رحمت‌الله علیه):

مفاهیم مستخرجه از بیانات و دیدگاه‌های حضرت امام خمینی ^(رضوان‌الله تعالی علیه) مرتبط با فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح در مرحله اول به تعداد ۱۸۸ مفهوم بودند. با این حال با تحلیل کیفی متن بیانات، نشان می‌دهد. مفاهیم نظم و انضباط، اطاعت از فرماندهی و رعایت سلسله مراتب که کاملاً مرتبط با هم هستند، بیشترین تکرار را در گفتمان حضرت امام خمینی ^(رضوان‌الله تعالی علیه) داشته است.

تأمل در علت تأکید معظم له به این مفاهیم در رابطه با فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح به روشنی نشان می‌دهد که این مفاهیم با ضرورت‌های خاص آن دوره (ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی که دوره گذار و تحول در ارتش و شکل‌گیری سپاه پاسداران بوده) مرتبط بوده است: در بدو پیروزی انقلاب اسلامی، بی‌انضباطی نیروهای مسلح را تهدید می‌کرد که بی‌توجهی به دستورات سلسله مراتب در رأس آن‌ها قرار داشته است. فعالیت، تحرک گروه‌های مختلف سیاسی و به خصوص معاند و ضدانقلاب و تحریکات خارجی، وحدت و همبستگی در داخل به خصوص نیروهای مسلح را تهدید می‌کرد و وحدت و برادری و عطف راه کار مقابله با این تهدید و آسیب‌پذیری بود ضمن اینکه نیروهای مسلح قبل از پیروزی انقلاب اسلامی در خدمت حاکمیت طاغوت بودند، بنابراین مردمی بودن و عطف با مردم و همچنین زیردستان مورد تأکید ایشان قرار می‌گیرد. در مورد ایمان و معنویت نیز طبیعی است که این مؤلفه وجه تمایز نیروهای مسلح در جمهوری اسلامی ایران با سایر نظام‌ها، باشد.

۴-۱-۲. اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای امام خامنه‌ای ^(مدظله‌العالی):

مفاهیم مستخرجه از بیانات و دیدگاه‌های حضرت امام خامنه‌ای ^(مدظله‌العالی) مرتبط با فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح در مرحله اول به تعداد ۵۷۲ مفهوم بودند. با این حال با تحلیل کیفی متن بیانات، مهم‌ترین مفاهیم در این بیانات به لحاظ تکرار مفاهیم به شرح زیر ارزیابی می‌گردند: «معنویت» مهم‌ترین مؤلفه در گفتمان مقام معظم رهبری است که با مفاهیمی همانند عدالت، معنویت، ایمان، اخلاق، تقوی، توکل و ... بیان شده است. این مؤلفه از جمله مؤلفه‌های مورد تأکید حضرت امام ^(رضوان‌الله تعالی علیه) نیز بود. از نظر معظم له در فرماندهی، جوهره رهبری وجود دارد و

۱۶۶ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

هدایت و رهبری از جمله مفاهیم دیگر مورد تاکید ایشان است. مقام معظم رهبری، دین و تقوا، علم و معرفت، دلسوزی و خلوص و پیگیری مسئولیت و وظیفه، اخلاق و بازرسی را ارکان مدیریت قلمداد می کنند.

در مرحله بعد مجموع ۱۸۸ مفهوم استخراج شده از بیانات حضرت امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه) در قالب ۵۵ مؤلفه و تعداد ۵۷۲ مفهوم مستخرجه از بیانات حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) در قالب ۷۵ مؤلفه دسته بندی گردید.

به منظور دستیابی به گفتمان ولایت در حوزه فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح، مفاهیم (زیرمؤلفه ها) و مقولات (مؤلفه ها) ادغام گردید که با مد نظر قرار دادن مفاهیم مشترک، حاصل آن تعداد ۶۲۳ زیرمؤلفه و تعداد ۹۷ مؤلفه بود که در بعد اهداف، دکترین و سیاستها دسته بندی گردیدند.

با توجه به تعدد زیرمؤلفه ها و مؤلفه ها، غربال گری آنها در جلسه خبرگی به عنوان مرحله بعد در این گام مد نظر قرار گرفت و با ادغام مفاهیم مقولات مشترک و با مفهوم نزدیک، تعداد ۵۱۹ زیرمؤلفه و ۳۵ مؤلفه احصا و به عنوان الگوی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح در سه بعد اهداف، دکترین و سیاستها نهایی گردیدند.

۴-۱-۳. تحلیل گفتمان:

جدول شماره ۱: تحلیل گفتمان ولایت فقیه و قانون اساسی درباره فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح

گفتمان امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه)	گفتمان امام خامنه ای (مدظله العالی)	
«مردمی بودن»، «مکتبی بودن و معنویت»، «وحدت»	«مردمی بودن»، «مکتبی بودن»، «پیش روندگی و پیش بردگی»	دال مرکزی
«دفاع از استقلال کشور و ملت»، «حفظ حیثیت کشور»، «حفاظت از کشور»، «هدایت و گسترش دین»، «خوداتکایی»، «ارتقای آمادگی و تقویت بنیه مرزها»، «حفظ نظام و انقلاب»	«حفظ امنیت و مرزها»، «حفظ نظام و انقلاب»، «حفظ حیثیت کشور»، «هدایت و گسترش دین»، «خوداتکایی»، «ارتقای آمادگی و تقویت بنیه دفاعی»، «دفاع از استقلال»	لحظه ها
«نظم و انضباط»، «برادری و رأفت»، «مسئولیت پذیری»، «تربیت»	«سبک زندگی اسلامی»، «عدالت محوری»، «قاطعیت و قانونمندی»، «نظم و انضباط»، «شناخت و بصیرت»، «سازماندهی مستحکم»، «همت و تلاش و استقامت»، «نظارت و بازرسی»	مفصل بندی

گفتار امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه)	گفتار امام خامنه‌ای (مدظله العالی)	
	«سرمایه‌های انسانی»، «نظام اداری چابک و سالم»، «تدبیر و خردورزی»، «مدیریت کارآمد و همه‌جانبه»، «مدیریت استعدادها»، «مدیریت و رهبری مقتدر»، «مسئولیت پذیری و پاسخگویی»، «شناخت و جهت گیری»، «تربیت و آموزش»، «وحدت و هماهنگی بین نیروها»، «رأفت و نشاط» «برنامه ریزی راهبردی»	
عناصر اصلی	«ایمان و اعتقاد»، «رأفت و مهربانی با مردم و زیردستان»، «مسئولیت پذیری»، «برادری و وحدت»	
حوزه گفتار گوی	مدیریت اسلامی	مدیریت و فرماندهی معنویت محور
چالش‌ها	کیفی و کلان بودن این مقولات، تهاجم فرهنگی غرب، نبود الگو برای این گفتار، ضرورت طرح‌ریزی و برنامه ریزی بلندمدت و پیچیده و دقیق، نظام سلسله مراتبی و بدون انعطاف، ضعف نظام تربیتی	کیفی و کلان بودن این مقولات، تهاجم فرهنگی غرب، نبود الگو برای این گفتار و ضرورت طرح‌ریزی و برنامه ریزی بلندمدت و پیچیده و دقیق، نظام تربیتی
ازجا شدگی	غلبه نیازهای مادی به دلیل گسترش فرهنگ تجمل گرایی، ورود نیروهای مسلح به سیاست و تحریک آن‌ها توسط جناح‌های سیاسی	فرهنگ تجمل گرایی، نظامات زاید اداری، فرهنگ و سبک زندگی غربی، شیوه های آموزشی و تربیتی غیربومی
ضدیت	اختلاف و تفرقه، استبداد و دیکتاتوری	عافیت طلبی، وابستگی
گفتار رقیب	مدیریت غربی، مدیریت استبدادی	مدیریت غربی
استیلا	استیلا نسبی	استیلا نسبی

۴-۲. اولویت (رتبه بندی) مؤلفه‌ها:

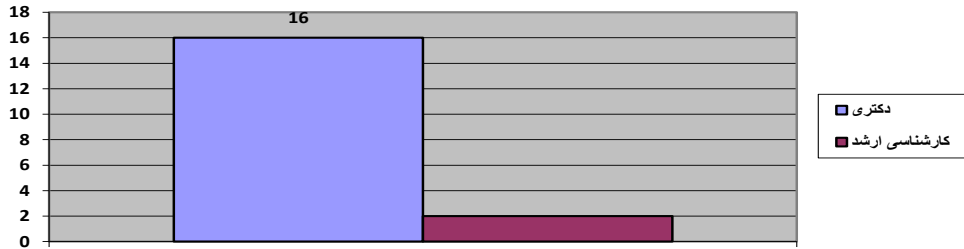
اولویت و رتبه بندی مؤلفه‌ها که از طریق تست فریدمن انجام شده و همچنین مشخصات حجم نمونه خبرگان به شرح زیر می باشد:

۱۶۸ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

۴-۲-۱. حجم نمونه (خبرگان):

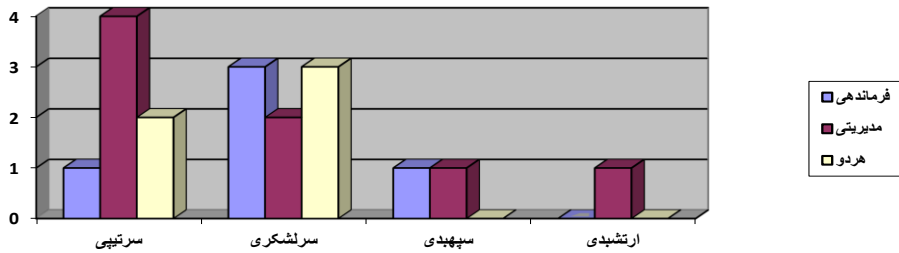
الف) میزان تحصیلات:

نمودار شماره ۱: میزان تحصیلات حجم نمونه



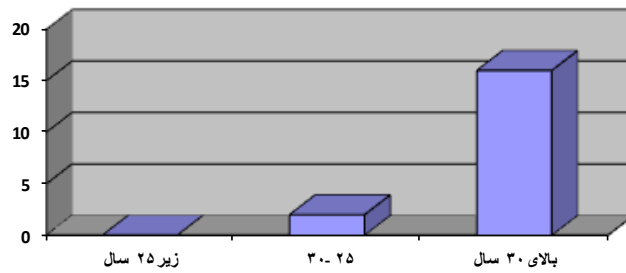
ب) سوابق شغلی:

نمودار شماره ۲: سوابق شغلی حجم نمونه



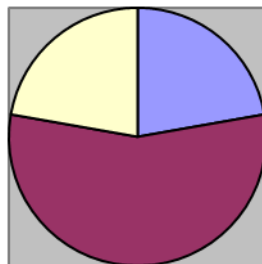
ج) سنوات خدمتی:

نمودار شماره ۳: سنوات خدمت حجم نمونه



د) درجه:

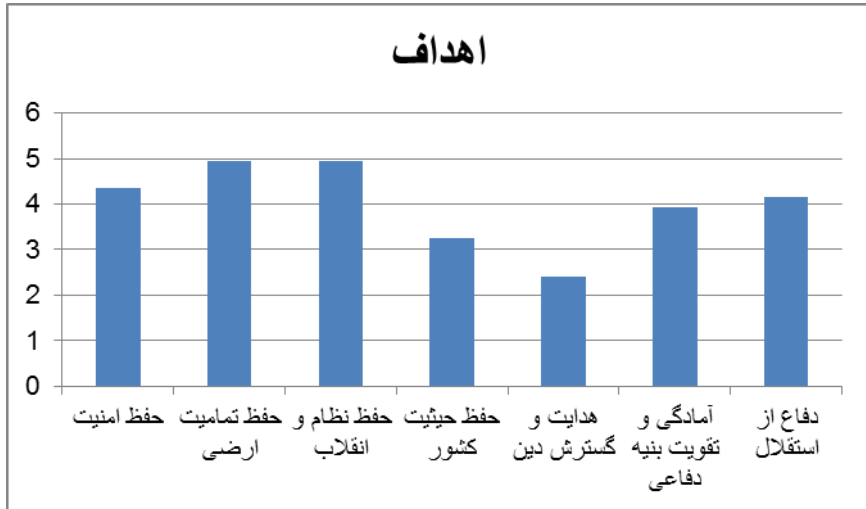
نمودار شماره ۴: درجه نظامی حجم نمونه



۱۷۰ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

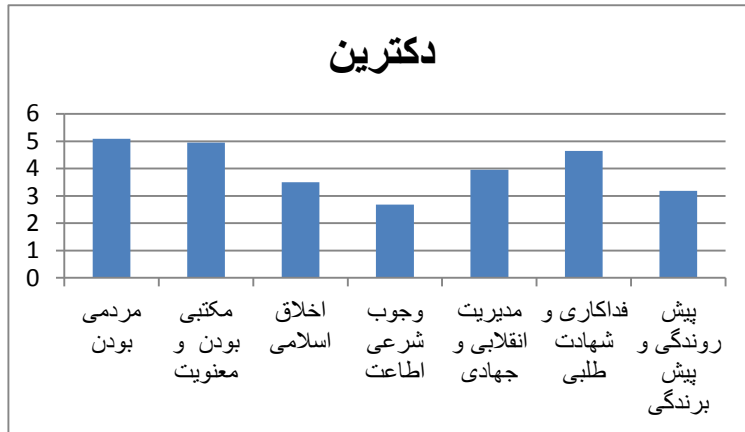
۴-۲-۱. اهداف:

نمودار شماره ۵: اولویت بندی اهداف



داده‌های جدول آزمون فریدمن نشان می‌دهد که ارزش‌های دوی مشاهده شده (۱۶۵/۷۷۵) در درجه آزادی ۶ معنی‌دار است. در نتیجه بین میانگین‌های رتبه‌ای تفاوت‌های معناداری وجود دارد. به طوری که مؤلفه‌های حفظ تمامیت ارضی و حفظ نظام و انقلاب با بالاترین ارزش میانگین رتبه‌ای (۴/۹۵) و مؤلفه هدایت و گسترش دین با پایین‌ترین ارزش میانگین رتبه‌ای (۲/۵) قرار دارد. ارزش میانگین سایر مؤلفه‌ها در جدول و نمودار فوق آمده است.

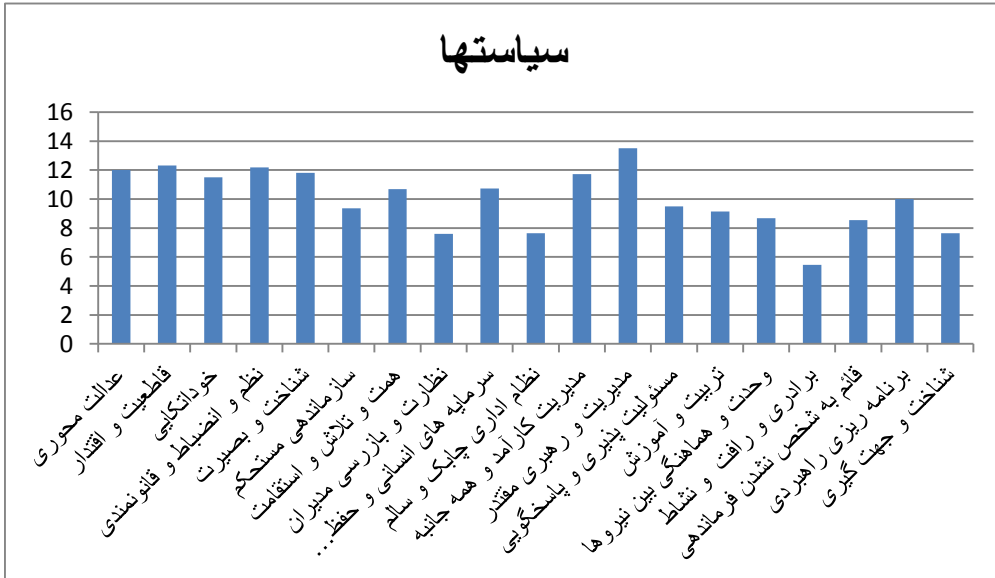
نمودار شماره ۶: اولویت بندی



دکترین

داده‌های جدول آزمون فریدمن نشان می‌دهد که ارزش‌های دوی مشاهده شده (۱۴۳/۸۵۳) در درجه آزادی ۶ معنی دار است. در نتیجه بین میانگین‌های رتبه‌ای تفاوت‌های معناداری وجود دارد. به طوری که مؤلفه مردمی بودن با بالاترین ارزش میانگین رتبه‌ای (۵/۰۹) و مؤلفه وجوب شرعی اطاعت با پایین‌ترین ارزش میانگین رتبه‌ای (۲/۷۳) قرار دارد. ارزش میانگین سایر مؤلفه‌ها در جدول و نمودار فوق آمده است.

نمودار شماره ۷: اولویت بندی سیاست‌ها



داده‌های جدول آزمون فریدمن نشان می‌دهد که ارزش‌های دوی مشاهده شده (۳۴۲/۹۶۲) در درجه آزادی ۱۸ معنی دار است. در نتیجه بین میانگین‌های رتبه‌ای تفاوت‌های معنا داری وجود دارد. به طوری که مؤلفه مدیریت و رهبری مقتدر با بالاترین ارزش میانگین رتبه‌ای (۱۲/۶۸) و مؤلفه برادری و رفاه و نشاط با پایین‌ترین ارزش میانگین رتبه‌ای (۷/۰۵) قرار دارد. ارزش میانگین سایر مؤلفه‌ها در جدول و نمودار فوق آمده است.

۵. نتیجه گیری:

نیروهای مسلح از جمله نهادهایی هستند که قبل از تشکیل دولت‌ها دارای سامان و تشکیلات منظم و ساختار یافته‌ای بوده و در حالی که اداره و هدایت آن‌ها برای دستیابی به قدرت برتر در مقابل دشمنان و یا اهداف جاه‌طلبانه از جمله کشورگشایی برای حاکمان حائز اهمیت بوده، فرماندهی و مدیریت این نیروها اهمیت و نقش ویژه‌ای یافته و افرادی با ویژگی‌ها و توانمندی‌های خاص برای اداره و فرماندهی بر این نیروها گمارده می‌شدند.

(- الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح ج.ا.۱۳۳۵) ولایت فقیه و نقش آن در جمهوری اسلامی در مقدمه قانون اساسی و در بخشی تحت عنوان ولایت فقیه عادل، به صورت محور اصلی نظام جمهوری اسلامی اشاره شده که ضامن عدم انحراف نظام است: بر اساس ولایت امر و امامت مستمر، قانون اساسی زمینه تحقق رهبری فقیه جامع‌الشرایطی را که از طرف مردم به‌عنوان رهبر شناخته می‌شود، آماده می‌کند تا ضامن عدم انحراف سازمان‌های مختلف از وظایف اصیل اسلامی خود باشد. فصل هشتم قانون اساسی نیز به موضوع رهبری (ولایت فقیه) اختصاص دارد.

۱-۵. پاسخ به سؤال تحقیق:

در پاسخ به سؤال تحقیق، الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران بر اساس گفتمان ولایت فقیه به شرح زیر می‌باشد:

۱-۱-۵. الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح بر اساس قضایا و روابط بین

مضامین و مقولات

در روش تحقیق داده بنیاد، ارتباط بین مضامین و مقولات با گزاره‌هایی که قضیه نامیده می‌شوند، بیان می‌شود. هر قضیه، گزاره‌ای است که به شکل کیفی، ارتباطی را مابین مضامین و مؤلفه‌ها بیان می‌کند و می‌تواند به‌عنوان فرضیه در تحقیقات کمی مورد استفاده قرار گرفته و تحت آزمون قرار گیرد. برای کشف روابط بین مضامین و مقولات باید مفاهیم کد شده در هر مقوله را با دقت مورد بررسی قرار داد و ارتباط بین مضامین و مقولات را تبیین کرد.

در اینجا بر اساس یافته‌های تحقیق شامل مفاهیم و مقولات و مضامین و رتبه‌بندی این مقولات، قضیه محوری برخی از قضایای مورد استفاده در ساخت الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و ارتباطات بین اجزای آن، بیان می‌شود.

۲-۱-۵. قضیه معنویت محوری (قضیه اصلی)

قضیه: انضباط معنوی از آثار سبک رهبری معنوی در نیروهای مسلح مکتبی با محوریت ایمان و معنویت و فداکاری و شهادت طلبی (به‌عنوان دال مرکزی در تحلیل گفتمان)، فرماندهی و مدیریت متمایزی را معرفی می‌کند که در آن حفظ نظام و انقلاب و حفظ تمامیت ارضی، اهداف کلان نیروهای مسلح (لحظه‌ها در تحلیل گفتمان) بوده و مدیریت و رهبری و مقتدر، قاطعیت و اقتدار، نظم و انضباط و قانونمندی، عدالت محوری، شناخت و بصیرت به‌عنوان مضمون سیاست (مفصل بندی در تحلیل گفتمان) در این الگو به شمار می‌روند.

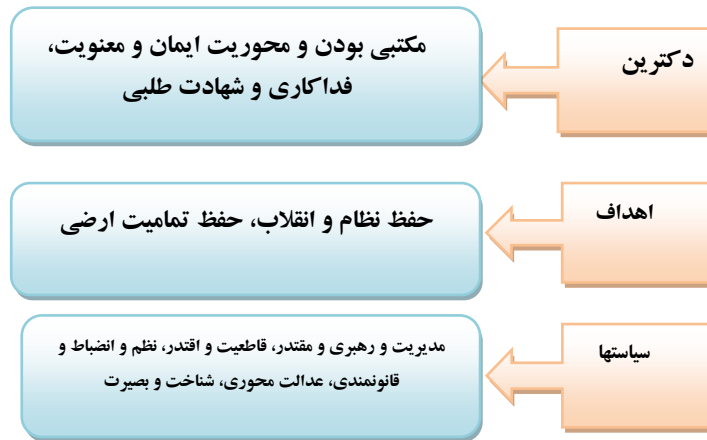
شرح: مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) مکرراً بر اهمیت معنویت و ایمان تأکید می‌نمایند و از جمله می‌فرمایند: «آنچه من به ارتش همواره توصیه کرده‌ام و امروز هم تکرار می‌کنم، این است که ارتش باید توان معنوی و مادی خود را روز به روز افزایش بدهد. مهم‌تر از توان مادی، معنویت است؛ یعنی روحیه و ایمان و عشق به مسئولیت و تلاش جان‌فشانانه و فداکارانه در این راه». یا در جای دیگر می‌فرمایند: «یک موجود بی‌ایمان، اگر در حدّ اعلاّی تخصّص هم باشد، به‌دردبخور نیست؛ باید ایمان داشته باشد».

در گفتمان ولایت فقیه، اسلامی شدن فکر، تابعیت از اسلام فقهت، فعالیت برای آرمان‌های الهی، اعتماد به خدا، ولایت‌مداری، ارتباط با خدا، ایمان مذهبی، دین‌داری، مدیریت همراه با ایمان، اتکای به ایمان و ارزش‌های معنوی، پاکدامنی، پارسایی، تربیت معنوی، توکل و ... از مفاهیم مرتبط با معنویت هستند و اهل معنویت و تقوی بودن، روحیه مردم‌داری، اخلاص در عمل، ارزش محوری، ابتدای فرماندهی بر ارزش‌های مشترک، پیوند بین فرماندهی و روحانیت، صمیمیت با زیردستان، رئوف و مهربان و عاطفی، رفتار بسیار خوب با زیردستان، سعه‌صدر، رعایت اخلاق و آداب دینی اسلامی، نفوذ در دل‌ها و اجزای سازمان، قدرت فرماندهی مبتنی بر اخلاق و معنایابی، قدرت نفوذ کلام رهبری معنوی و ... از ویژگی‌هایی است که فرماندهان و مدیران نیروهای مسلح آن‌ها را تجربه کرده و به کار بسته‌اند. فداکاری و شهادت طلبی نیز در کنار معنویت محوری و مرتبط با آن مورد تأکید در گفتمان ولایت فقیه بوده که با مفاهیمی همانند روحیه آمادگی و فداکاری، جان‌برکفی، نترسیدن از غیر خدا، عدم خوف و ... بیان شده‌اند. در رتبه بندی مقولات، مکتبی بودن و فداکاری و شهادت طلبی جایگاه‌های دوم و سوم را در بین سایر مقولات بعد دکتترین ارزش میانگین رتبه ای ۴/۹۵ و ۴/۶۴ به خود اختصاص داده‌اند.

حفظ انقلاب و نظام و حفظ تمامیت ارضی کشور نیز از اهداف مهمی است که برای نیروهای مسلح در گفتمان ولایت فقیه مورد تأکید قرار گرفته، اهدافی که فرماندهان و مدیران باید نیروهای مسلح را برای دستیابی به آن رهنمود گردند. در رتبه بندی مقولات، دو مقوله مذکور بالاترین ارزش میانگین رتبه ای (۴/۹۵) را به خود اختصاص داده‌اند.

مقولات مدیریت و رهبری و مقتدر، قاطعیت و اقتدار، نظم و انضباط و قانونمندی، عدالت محوری و شناخت و بصیرت به‌عنوان مهم مقولات در مضمون سیاست در گفتمان ولایت فقیه به شمار می‌روند. مقولات مذکور با ارزش میانگین رتبه ای به ترتیب ۱۳/۵، ۱۲/۳۲، ۱۲/۱۸، ۱۲ و

الگوی راهبردی فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح ج.ا.ا. ۱۷۵۱۰۱
 ۱۱/۸۲ بیشترین ارقام را در رتبه بندی مقوله‌ها به خود اختصاص داده‌اند.



شکل شماره ۳: قضیه محوری

۲-۵. الگوی نهایی:

جدول شماره ۲: مضامین، مقوله‌ها و مفاهیم

مضامین (ابعاد)	مقوله‌ها (مؤلفه‌ها)	مفاهیم (زیرمؤلفه‌ها)
اهداف	حفظ امنیت و مرزها	مسئولیت ارتش در حفظ سرحدات+ باروی کشور+ تعهد در حفاظت از شهرها+نگهبان کشور و ملت
	حفظ نظام و انقلاب	حفاظت از انقلاب+ حفظ نظام
	هدایت و گسترش دین	ارتش برای هدایت+ ارتش برای جلب قلوب+ارتش برای گسترش دین
	خوداتکابی	استغنا از مستکبران+ ساخت ابزار و قطعات+ احساس استغنا+ عبور از تحریم‌ها و محدودیت‌ها+ استفاده از استعدادها برای رفع کمبودها+ کشف ظرفیت‌ها+ خودکفایی+کوشش برای ساختن
	ارتقای آمادگی و تقویت بنیه دفاعی	تقویت بنیه دفاعی+باروری جوانان با روش‌های دفاعی+ بازسازی نیروها و استعدادها+ حرام بودن تضعیف قوای مسلح+ آمادگی نیروهای مسلح+ آماده به کاری+ آمادگی تسلیحات
	دفاع از استقلال	استقلال طلبی+ ارتش اساس استقلال کشور

مضامین (ابعاد)	مقوله‌ها (مؤلفه‌ها)	مفاهیم (زیرمؤلفه‌ها)
	مردمی بودن	احترام و استقبال ملت از ارتش+ عدم مخالفت با ارتش+ پشتیبانی ملت+ اتکای به ملت+عدم سرکوب ملت+ وفاداری به ملت+ عدم ارباب مردم+ ارتش در خدمت ملت+ رفیق و دوست با ملت+ احترام به ارتش توسط ملت+پشتیبانی ملت+اتکای بر ملت + خدمت به مردم+ پیوند قلبی میان ارتش و مردم+ محبوبیت مردمی+ بسیج عمومی مردم+ مشارکت مردمی+ عدم ارباب مردم+ پرهیز از ایجاد محیط ارباب+ تشریک مساعی
دکترین	مکتبی بودن و معنویت	ارتش مکتبی+ اسلامی شدن فکر + حاکمیت اسلام در پادگان‌ها+ تعهد کامل به اسلام و جمهوری اسلامی+ شایستگی و تعهد دینی و انقلابی+ ارتقای آموزش‌های عقیدتی و نظامی+ عمل به دستور اسلام+ توجه به خدا+ خدا فرمانده همه+ پشتوانه خدا+ صراط مستقیم+تابعیت از اسلام فقاقت+ ارتش جندالله+ اعتقاد+ تقویت ایمان+رهبری امام زمان + ارتش الهی و معنوی+ شجره طیبه+ هدف ارتش یک هدف الهی و انسانی+ فعالیت برای آرمان‌های الهی+ نظام فرماندهی اسلامی+ اعتماد به خدا+ ولایت مداری+ ارتباط با خدا+ایمان مذهبی+دین داری+ سرمایه‌های معنوی+ رعایت موازین اسلامی+ مدیریت همراه با ایمان+کمالات معنوی+ اتکای به ایمان و ارزش‌های معنوی+ پاکدامنی+ پارسایی+ تربیت معنوی+ اتکای به معنویت در عین کار و ابتکار علمی و سازماندهی هوشمندانه+ ایمان قوی + پایبندی به اسلام و قوانین الهی+ توکل+ایمان به خدا + بازسازی معنوی و اعتقادی+ تعهد کامل به اسلام و جمهوری اسلامی+ شایستگی و تعهد دینی و انقلابی+ پرهیز از مادیات + محافل انس و نورانیت+رضایت امام زمان+قدرت غیبی+عنایات غیبی الهی+ اتکال به خدا+ زعامت معنوی+ تقوی شرط مسئولیت در اسلام+ پیروزی تعداد قلیل در مقابل دشمن کثیر با سلاح معنوی+ انگیزه جنگ برای خدا+کار برای خدا+خلوص برای خدا+ امر به معروف +نهی از منکر+ هدف نهایی تکامل و تعالی و قرب الهی + حرکت درونی با ابعاد معنوی و مادی+ انگیزه درونی+ عامل معنوی و الهی الگوی اقتدار
دکترین	اخلاق اسلامی	رفع عیوب اخلاقی+ صداقت هنر مدیریت+ ادب اسلامی+اعتراف و پذیرش اشتباه+مهیار نفس+اعتراف به خطا+ نمونه اخلاق+برخورد صحیح و اسلامی+اخلاق کریمه + عدم غرور+ آفت غرور، اغفال از عامل نصر+پرهیز از قدرت نمایی شخصی+خلقیات نیکو+تواضع+ ممنوعیت اهانت+ اعتلای فرهنگ و اخلاق+ الزامات اخلاقی+ رفتار اسلامی با اسرا+ فرهنگ سازمانی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی و کرامت انسانی + صبر و شکیبایی+سعه صدر+ دوری از حب و بغض+ خودخواهی منشا دیکتاتوری و فساد+ تربیت درونی+تربیت بیرونی + تربیت اخلاقی و معنویت+ خودسازی+انسان سازی
	وجوب شرعی اطاعت	جایز نبودن تخلف از دستور فرمانده+وجوب اطاعت از فرماندهی+حرام بودن تخلف+اطاعت از فرماندهان حکم خدا+فرمانده به‌عنوان اولی الامر+اطاعت از امر فرمانده امری شرعی+تخلف از قانون خلاف شرع+ اقتدا به فرمانده+مأموریت از طرف خدا+اطاعت کامل از مافوق+اطاعت ظاهری و باطنی+ مسئولیت و تعقیب عدم اطاعت+ جرم تخلف از اطاعت فرماندهان

مضامین (ابعاد)	مقوله‌ها (مؤلفه‌ها)	مفاهیم (زیرمؤلفه‌ها)
مدیریت انقلابی و جهادی		<p>مدیر انقلابی+مدیر ارزشی+انتخاب مدیر بر اساس معیارهای الهی+ اعتقاد اسلامی رکن انتخاب مدیر + پایبند به مبانی و اصول و ارزش‌ها+ انقلابی زیستن+انقلابی ماندن+بصیرت انقلابی و دینی+ روحیه بسیجی+ روحیه انقلابی و اسلامی عمیق مدیران+ علوی بودن بدنه مدیریت+ اسلامی بودن مدیریت+ به‌کارگیری مدیران صالح+ توحید مبنای مدیریت+ معیارهای اسلامی اساس مدیریت+ دستگاه مدیریت سالم+دستگاه مدیریت صالح+مدیریت اسلامی+ مدیریت ظاهر+ اخلاق در مدیریت+ مدیریت با تفکر اسلامی+ مدیریت عقلانی و متدین + کار جهادی+ حضور فرمانده در خط مقدم+ الگوی اسلامی مدیریت+ متفاوت بودن مدیریت با سایر کشورها+ خط امام الگوی مدیریت + عدم سلطه‌گری+ پرهیز از دیکتاتوری+عدم زورگویی +عدم تحمیل عقاید+ دیکتاتوری عامل انحطاط و تباهی+ دین و تقوا، علم و معرفت، دلسوزی و خلوص و پیگیری مسئولیت و وظیفه، ارکان مدیریت+ اخلاق از ارکان مدیریت+ بازرسی رکن مدیریت+ خودباوری+ نرسیدن از طرح‌های بزرگ+ اعتماد به نفس+ امیدواری+ اعتماد و اطمینان</p>
	فداکاری و شهادت طلبی	<p>فداکاری برای دستاورد+ روحیه آمادگی و فداکاری + جان برکفی+شهادت+ فدایی اسلام+ نرسیدن از غیر خدا+ شجاعت+قدرت و شجاعت+ ترساندن دشمن+ مدیر باجرات+ مدیر جسور+ عدم خوف</p>
	پیش‌روندگی و پیش‌برندگی	<p>پیش‌روندگی با وحدت و تلاش و همت و برنامه ریزی+حرکت تکاملی+ اقتدار با شتاب در پیشرفت‌ها و آمادگی‌ها+ هم‌افزایی+ ایجاد جامعه اسلامی+پیش‌برندگی+ تجدیدپذیری+ عدم انقطاع نسلی+ تکیه بر ظرفیت درون زای کشور+ لزوم مدیریت تحول به سمت تعالی+ مدیریت تحول</p>
سیاست‌ها	سبک زندگی اسلامی	<p>استحکام خانواده+ تعادل بین کار و زندگی+ امانت‌داری+ساده زیستی+کنترل فرهنگ عمومی+ مصرف‌مدبرانه و عاقلانه+ مدیریت مصرف+جایگاه زن در خانواده+ اصلاح الگوی مصرف+ پرهیز از اسراف و تجمل‌گرایی+عدم اختلاط با نامشروع+ جلوگیری از اسراف+ استحکام شخصیت اخلاقی و رفتاری+ زندگی شرافتمندانه+امانت‌داری+ میهن دوستی+ وجدان‌کاری+ فرهنگ خودکنترلی+ غیرت ملی+ الزامات رفتاری+ الزامات عملی</p>
	عدالت محوری	<p>عدالت+ عدالت محوری در جذب نیروی انسانی+ عدالت‌داری + عدالت اجتماعی+ قسط و عدل+ عدالت همراه با رشد و توسعه اقتصادی+ گفتمان عدالت‌طلبی+رفع تبعیض+ عدالت محور برنامه ریزی</p>
	قاطعیت و قانونمندی	<p>قانون‌گرایی+ درست کار انجام دادن+ بجا کار انجام دادن+ بهنگام کار انجام دادن+ عدم استفاده از شیوه‌ها و ابزارهای ممنوع+ احترام به ضوابط+رعایت ضوابط+عمل به قانون+حفظ قانون نظام+ عمل به موازین+ حق رسیدگی فرمانده+ عمل با کمال قدرت در مقابل دشمن+فرار نکردن در مقابل دشمن+کوبنده و مهاجم در مقابل دشمن+شدت در مقابل اجانب+ گناه فرار از جنگ+ فرماندهی قادر قاطع+ نیروی دفاعی قادر+ عدم ملاحظه‌کاری</p>

۱۷۸ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

مضامین (ابعاد)	مقوله‌ها (مؤلفه‌ها)	مفاهیم (زیرمؤلفه‌ها)
	نظم و انضباط	نظم در همه جهات+ حفظ نظم+ رعایت مقررات انضباطی+عدم اخلال در نظم+ وجوب انضباط+مسئولیت و تعقیب متخلفین از مقررات انضباطی+اطاعت ثمره انضباط+ عدم اخلال در امر فرماندهی+ اقتدار و دستور فرماندهی+ اقتدار میدانی
	شناخت و بصیرت	اشراف اطلاعاتی+آگاهی از یگان+ آگاهی و هوشمندی+ شناسایی تهدیدات+ معرفت+ نیروی دفاعی بیدار و مستحکم+ شناخت مأموریت+ شناسایی خلاءها+ دشمن شناسی+ جلوگیری از رخنه در ارتش+ پرهیز از غفلت+ مطلع بودن
	سازماندهی مستحکم	سازماندهی و فرماندهی دو عنصر یگان نظامی+سازماندهی فعال+ ارتباط مستحکم فرماندهی و سازمان+ سازماندهی اداری و نظامی+ سازماندهی مستحکم+ نظم سازمانی+سازمان یافتگی
	همت و تلاش و استقامت	همت مسئولان+ اراده+عزم قوی+حرکت و تلاش+ روحیه پرکاری+کار بی وقفه+ مدیر آماده بکار+ تکلیف الهی روح همه تلاش‌ها+عزم راسخ+ کار با تمام قدرت+جدیدت+ استقامت و ایستادگی+ استقامت+ استواری+ عزت+ پایداری در هدف و آرمان+ثبات قدم+ عمل گرایي+ پایداری+ارتقای توان و استقامت
	نظارت و بازرسی	موازين معيار نظارت+ نظارت جدی+ رصد نواقص+ رفع جدی نواقص+ نظارت دقیق بر بودجه و هزینه+ نظارت و اشراف+ نظارت دائم+مواظبت افراد+ نظارت کامل مدیران+ نظارت مهم‌ترین وظیفه مدیر+ گزارش گیری+ عدم اعتماد صددرصد به گزارشات+نظارت بر اجرا+ نظارت و مراقبت+ مواخذه تخلف از وظیفه+ عمل انقلابی در مقابل بی توجهی به دستورات
	سرمایه‌های انسانی	رشد معنوی منابع انسانی+ سرمایه‌های انسانی، منابع قدرت+ پشتوانه روحی و معنوی+ عنصر روحانی+حفظ طهارت+ ظرفیت‌های منابع انسانی+ اعتماد به نیروهای انسانی+ مدیریت نیروی انسانی+گزینش صحیح+ جذب نیروهای مؤمن و فداکار+ ارج نهادن به سرمایه‌های انسانی و اجتماعی+ اولویت جام سربازان بر تبلیغات سوء بیگانگان+ قردردانی و قدرشناسی+ تأمین معیشت+ حفظ کرامت بازنشستگان+ رضایتمندی+ خدمتگزار+ سبقت در خدمت رسانی
	نظام اداری چابک و سالم	نظام اداری چابک و منطقی+ انعطاف‌پذیری و عدم تمرکز اداری و سازمانی+ تسریع خدمات کشوری+ شفافیت اداری+ تسهیل خدمات اداری+ هماهنگی دستگاه‌های اداری+ استفاده از ظرفیت‌های مردمی در نظام اداری+تنظیم روابط و مناسبات اداری+پویایی نظام اداری+ مراقبت از بوروکراسی+ مجموعه ظاهر+ حفظ سرمایه های مادی و معنوی+ خودداری از ایجاد دستگاه های زائد+ سازماندهی اداری و نظامی+ افزایش تحرک و کارایی+ کاستن از حجم نظام اداری
	سلامت اداری و برخورد با تخلفات	برخورد با تخلف+ برخورد متناسب با عملکرد+ جایگزینی مدیران کارآمدتر و بهتر+ فساد عامل تخریب مدیریت+ عدم فساد در امور مدیریت+ قطع دست خائنین+ سلامت اقتصادی و مبارزه با فساد+ عدم استفاده شخصی از امکانات+ پیشگیری+ پیشگیری از فساد+ مقابله با فساد+تصفیه ارتش از افراد فاسد و نالایق

مضامین (ابعاد)	مقوله‌ها (مؤلفه‌ها)	مفاهیم (زیرمؤلفه‌ها)
	تسـدیبر و خردورزی	پیگیری مدبرانه امور+ برنامه ریزی+ پیگیری مستمر و جدی+ حکمت+ برنامه ریزی دقیق+ اصرار و جدیت در کار+ اولویت بندی+ اولویت در هزینه کرد+ برنامه ریزی علمی+ برنامه ریزی، جهت دهی و هدفمندی+ حکمت و خردگرایی+ رقابت مثبت+ مقصد و هدف و معین+ استفاده از راه‌های میانبر+ ابتکار+ پیشرفت+ رشد و توسعه+ توسعه انسانی+ شتاب حساب شده و منظم+ ارتقای کیفیت+ کارآمدسازی+ نوآوری+ اولویت سنجش کیفی+ توسعه کیفی+ نفس کار+ کیفیت+ ابتکار تحقیقاتی+ قدرت فکری انسان
	مدیریت کارآمد و همه جانبه	به‌کارگیری مدیران لایق+ مدیر دلسوز+ مدیر برتر+ کارایی عامل مشروعیت+ ضرورت کارآمدی مسئولان+ افزایش کارایی با علم، عقل و عزم+ مدیریت دلسوز+ مدیریت کارآمد+ احساس تعهد+ مدیریت یکپارچه مدیریت خستگی ناپذیر+ مدیریت قوی و علاقمند+ عبور از موانع هنر مدیریت+ مدیریت کارآمد+ مدیریت لایق+ مدیران امین و کارآمد+ مدیریت با کفایت+ اولویت صف به ستاد+ صف نیروی داخل میدان+ توزیع منابع+ مدیریت منابع+ مدیریت مخارج+ اداره همه جانبه+ مدیریت چند بعدی
	مدیریت استعدادها	به‌کارگیری متخصصین+ علم و عقل دو ابزار مدیریت+ مدیریت علم و تحقیقات+ گزینش مدیران میانی+ مدیریت صحیح اندیشه+ مدیر انتقاد پذیر+ تمرکز در مدیریت
	مدیریت و رهبری مقتدر	استحکام مدیریت+ رهبری با اراده+ رهبری پیشرو+ تمرکز مدیریت و رهبری+ مدیریت واحد+ تقویت قدرت رهبری+ ارتباط با دل‌ها+ مدیر قدرتمند+ قدرت+ پیچیدگی مدیریت جنگ+ رهبری+ راهنمایی+ هدایت+ رهبری جوهر فرماندهی
	مسئولیت پذیری و پاسخگویی	پاسخگویی مسئولان+ عمل به مسئولیت+ مسئولیت عمل+ احساس مسئولیت+ تعهد+ مسئولیت پذیری هنر مدیریت+ فهم حقیقت مسئولیت+ توضیح دادن کارها+ روابط عمومی
	شناخت و جهت‌گیری	هماهنگی میان اهداف+ وحدت در جهت‌گیری و فرماندهی+ خوب فهمیدن هدف+ تشخیص راه+ نگاه بلندمدت+ جهت‌گیری صحیح+ تصمیم‌گیری خوب+ الگوی توسعه ایرانی+ توسعه علم و فناوری
	تربیت و آموزش	آموزش در حد اعلی+ تقویت آموزش+ فرزاندگی+ تعلیم و تربیت+ تعلیمات اسلامی+ آموزش‌های عقیدتی و اخلاقی+ ارتقای آموزش‌های عقیدتی و نظامی+ تربیت عناصر جدید+ تربیت فرماندهان باهوش و قوی
	وحدت و هماهنگی بین نیروها	وحدت کلمه+ انسجام+ هم‌صدا و هم‌رأی+ هم‌فکری+ هماهنگی بین قوای مسلح+ تفاهم+ برادری سپاه و ارتش+ پرهیز از جدایی از هم و بدخواهی+ هماهنگی و پرهیز از اختلاف+ وحدت و همدلی+ وحدت، یکنوایی و هم‌صدایی+ هماهنگی کامل میان نیروها+ همسان‌سازی نیروها+ وحدت و اتفاق+ هماهنگی و همدلی+ ارتباط محکم بین بدنه+ همکاری همه جانبه+ حفظ یکپارچگی+ وحدت فرماندهی+ دوری از نفاق

مضامین (ابعاد)	مقوله‌ها (مؤلفه‌ها)	مفاهیم (زیرمؤلفه‌ها)
	برادری و رأفت و نشاط	محیط دوستانه+رحمت و عطف+رفتار برادرانه+رعایت کامل زیردست+حذف خشونت+سلامت در برخورد با زیردستان+مراعات اسلامی با زیردستان+محبت و دوستی با زیردستان+خوش رفتاری+رحمت و عطف+دوستی و رفاقت+رحیم بودن+عدم خشونت+رفتار خوب بین خود و با مردم+صداقت+محیط محبت و آرامش روحی+راستی+رفتار انسانی و اسلامی+دلگرمی با عواطف+بهجت+مجموعه زنده، بانشاط، با طراوت+ ضرورت ایجاد محیط امن و آرام+مایه الفت+برادری و مهربانی+صمیمیت
	برنامه ریزی راهبردی	برنامه ریزی راهبردی+ هدایت بلند مدت وظیفه ستاد+ هدایت و راهنمایی



شکل شماره ۴: الگوی نهایی

در الگوی مذکور:

به تاسی از اهداف عالی نظام جمهوری اسلامی ایران و ماهیت این نظام که ابتدا بر ایمان و معنویت دارد، فرماندهان و مدیران نیروهای مسلح علاوه بر وظیفه پاسداری از تمامیت ارضی، استقلال و نظام سیاسی، وظیفه دینی و اسلامی در هدایت و گسترش دین در خارج از مرزها را نیز منطبق بر گفتمان ولایت فقیه به عهده دارند و ایمان و معنویت گرایی و اتکای به مردم، اساس دکترین و سیاست‌های فرماندهی و مدیریت در نیروهای مسلح را منطبق بر همان گفتمان و رویکرد تشکیل می دهند و رهبری معنوی و مدیریت جهادی از جمله مؤلفه‌های مهم در پیگیری دکترین و